

yapılan etki hakkında gerçekten bir şey bilinmektedir. O da Venüs'ün kendi etrafındaki (yavaş) doğrusal dönmesi yerle bir rezonanza gelerek bugünkü değerine çıkmış olması tahmin edilmektedir. Venüs ne zaman dünyaya en yakın gelse, o anda aynı yüzünü çevirmektedir.

Eğer gelgit kuvvetlerinin gerçekten felâket

yaratıcı bir etkisi olsaydı, o zaman bizim her dolunay ve yeni ayda korkmamız gerekecekti. Fakat bu ise her iki haftada olur ve biz hiç birşey duymayız. İnsanların yaşamını ilgilendiren felâketleri 1982'de de biz yine kendi dünyamızda aramak zorundayız.

DAS BILD DER WISSENSCHAFT'tan

YAZITLARIN ESRARI

Dr. Ergin KORUR

Diyelim ki bir araştırma gezisine giriştiniz, taşlık ve çorak bir vadide ilerliyorsunuz. Birden karşınıza üzerine anlamadığınız garip yazılar kazılmış yalçın bir kaya çıktı. Bunun çağımızdan belki de binlerce sene önce yaşamış bir uygarlığın anıtı olduğunu anladınız ve kalbiniz hızlı hızlı çarpmağa başladı: "Acaba bu anıt-kayanın dilini anlayabilecek, sırrını çözebilecek miyiz?" diye düşündünüz, sonra bir an için ümitsizliğe kapıldınız. Öyle ya, anıtın dilini bilen tek kişi bile yok, yazısı belki binlerce seneden beri unutulmuş! Arkadan tekrar ümitlendiniz ve: "yok canım, elektronik beyinlerin yardımıyla en zor şifreleri çözen insanoglu bir yazıt parçasının hakkından gelemez mi?" dediniz. Acaba bu durumda iyimserlik mi, kötümserlik mi gerçeğe daha yakın? Aslında gerçek ortada bir yeredir: Bazen anlaşılması imkânsız sanılan bir yazıtı

mutlu rastlantıların da yardımıyla okuyabiliyor, bazense ilk bakışta çözümünü kolay görünen bir yazıt karşısında çaresiz kalıyoruz. Bunun sebebini açıklayabilmek için işe önce eski bir yazıtı çözmekte karşılaşılan zorlukları belirtmekle başlayalım: Bir eski yazıtı çözmek için elimizde bazı ip uçları bulunması gerekir. Bunlar başlıca a) Yazıtta çok tekrarlanan işaret, hece ve sözler, b) Yazıtta kullanılan dilin bugün de bilinen bir dile yakınlığı, c) Yazıtta daha önce çözülmüş başka dil ve alfabelere birlikte yer verilmiş olması gibi yardımcı unsurlardır. Metni okuyabilmek için önce metindeki harf, hece ve kelimeleri seçebilmek ve hangi şeklin hangi harf, hece veya kelimeye karşılık olduğunu bulmak lazımdır. Bu işe öyle sanıldığı kadar kolay bir iş değildir. Bunu daha iyi gözler önüne sermek için önce Türkçe kısa bir metin ele alalım:

Neclâ, oğlu Çetin'i "Bilim ve Teknik"i okurken gördü ve sordu:

- Hangi yazıya daldın öyle?
- Çok korkunç anneciğim! Uzayda kara delik ve çukurlar varmış; onlara düşen uzay gemileri yok oluyormuş!
- Onu astronomlar düşünsün! Sen asıl evden okula giderken açık bırakılan delik ve çukurlara dikkat et!

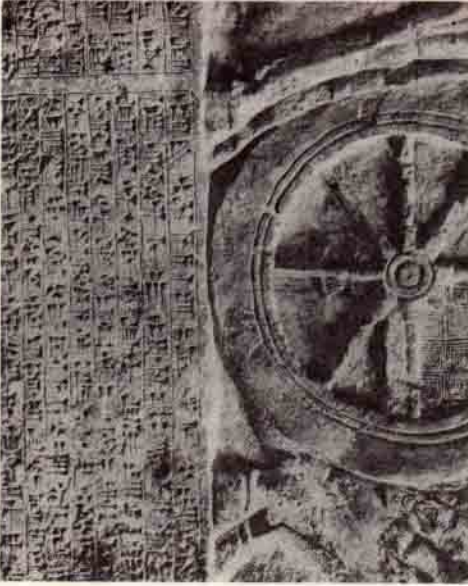
Şimdi bu metni sadece büyük harflerle ve noktalama işaretleri ile kelime ve satır aralıkları olmadan yazalım:

NECLÂOĞLUÇETİNİBİLİMVE TEKNİKİ OKURKEN ÇÖRDÜVE SORDU HANGİ YAZITADALDIN
ÖYLE KORKUNÇ ANNECİĞİM UZAYDA KARA DELİK VE ÇUKURLAR VARMİŞ ONLARA DÜŞEN
UZAY GEMİLERİ YOK OLUYORMUŞ ONU ASTRONOTLARDÜŞÜNSÜN SEN ASIL EVDEN OKULA
GİDERKEN AÇIK BIRAKILAN DELİK VE ÇUKURLARADİKKAT ET

Metni nasıl buldunuz? Zannediyorum ki okumakta güçlük çektiniz. Herhalde edebiyat öğretmenimizden "on" alacak bir ödeve benzemiyor

değil mi? Şimdi isterseniz bu metni A ve E'yi = A ile; O, Ö, U ve Ü'yü = O ile göstererek ve I ile l'yi tamamen kaldırarak yeniden yazalım:

Şimdi ne dersiniz? Metni kolayca okumak bir yana, Türkçe olduğundan bile şüphe ettiniz sanırım! İşte eski yazıtlar çoğunlukla buna benzer biçimde kaleme alınmışlardır. Eğer bildiğimiz Latin harfleri ile kaleme alınmış Türkçe bir metin bu kadar anlaşılabilir hale gelirse, siz artık bilinmeyen bir dil ve alfabe ile yazılmış bu biçim bir metinle karşılaşan bilginlerin ne büyük zorluklar çektiğini düşünün!

Çivi yazı: Eski bir yazı

Eski çağların parlak medeniyetlerinin belgeleri olan eski yazıtların okunması ancak onsekizinci yüzyıl sonlarında ciddi olarak ele alınabilmiştir. O sıralarda bilinen ve yazıtları okunabilen başlıca eski diller Yunanca, İbranice ve Latince idi. Eski Mısır dil ve yazısı tamamen unutulmuştu. Bu yüzden Mısır hiyeroglif resim-yazısı okunmıyor, hatta bazıları hiyerogliflerin bir yazı değil, süs olduğunu bile iddia ediyordu. Babil, Asur ve Hitit çivi yazıları çözülmemişti. Türk millî anıtları olan Orhun kitabelerinin varlığı bile bilinmiyordu. Bundan dolayı eski çağlara ait bilgilerimiz çok sınırlıydı. Bugün ise bütün bu yazıtları çözmüş bulunuyoruz. Tarih bilgimiz yazının Mısır ve Mezopotamya'da kullanılmaya

başladığı Milât'tan üçbin yıl öncesine kadar uzanmış, elimize günümüzden beşbin yıl öncesine kadar dayanan baha biçilmez bir tarih arşivi geçmiş bulunmaktadır. Bunu her şeyden önce, çözüme yok denecek kadar az ipucu ile başlayan ve yıllarca uğraşarak önlerindeki muazzam güçlükleri yenen birkaç fedakâr bilginle borçluyuz. İsterseniz anlatıma Fransız bilgini Champollion (1790 - 1832) ve Mısır yazıtlarının çözümünden başlayalım: Napoléon'un 1799'daki Mısır seferine katılan bir Fransız askeri Rosetta'da bir kalenin yıkıntıları arasında meşhur "Rosetta taşı"nı buldu. Bu taş, üzerinde Mısır hiyeroglif ve basitleştirilmiş demotik yazısı ile Yunanca olmak üzere, üç ayrı yazı bulunan yassı bir bazalt levha idi. Yunanca metinden yararlanarak bunun Mısır firavunu beşinci Ptoleme devrine ait, M.Ö. 196 yılında yayınlanmış bir emirname olduğu anlaşıldı. İngiliz bilginleri Young ve Bankes Yunanca metnin yardımıyla hiyeroglif ve demotik yazılı bölümü çözüme çalıştırsa da ancak çok tekrarlanan "Kleopatira" ve "Berenice" gibi bir iki özel ismi okuyabildiler. 1820 başlarında Champollion Rosetta taşının sırrını çözüme azmetti. Daha önce eski Mısır diline yakın Kopt dilini öğrenmiş olması ona büyük ölçüde yarar sağladı. Hiyeroglifleri dikkatle inceledikten sonra, "Kaisaros", "Autokrator" gibi ünvanları ve "Aleksandros", "Hadrianos" ve "Thothmes" gibi özel isimlerle bunları belirten hece işaretlerini okumağa muvaffak oldu. Nihayet 1822'de taşın çözümünü tamamlayarak araştırmalarının sonucunu aynı yılın sonbaharında Paris Akademisi'ne bir raporla bildirdi. Ayrıca bu konudaki kitabını 1824'te yayınladı. O yıllarda birçokları genç araştırmacının çözüm yolundan şüphe ettilerse de 1866'da bulunan ve hem demotik, hem hiyeroglif yazıyla kaleme alınmış olan M.Ö. 238 tarihli Canopus emirnamesi Champollion'un çözüm şeklini doğrulayarak bu konudaki bütün şüpheleri giderdi.

Eski Fars (Pers) yazıtlarını kısmen de olsa çözüme şerefi Alman bilgini Grotefend (1775-1853)'e aittir. Grotefend 1802'de eski Fars yazıtlarını incelemeye başladı. Çalışmalarında özellikle gezgin Niebuhr (1733-1815) un İran'da Şiraz'ın kuzeydoğusunda bulunan M.Ö. 500 yıllarından kalma Persepolis yazıtlarından 1765'te kopye ederek 1788'de yayınladığı üç dilli (Eski Fars, Elam ve Babil) metinden yararlandı. Önce eski Farsça "Darius, büyük kral, kralların kralı"

ibaresini çözmeye muvaffak oldu. Bu konuda kaydettiği ilerlemeleri 1802'de Göttingen Akademisi'ne yazılı iletti. Ancak İran'da Kirmanşah'ın doğusunda bulunan ve en önemli Fars yazıtı olan Behistun (Bisütun) kitabelerine erişememesi ve eski Fars diline yakın olan Sanskrit ve Avesta'yı bilmemesi araştırmalarını daha da ileriye götürmesini önledi. Behistun yazıtlarını çözmek Henry Rawlinson (1810-1895) a nasip oldu. Daha önce birçok klasik dilleri ve Farsçayı öğrenmiş olan Rawlinson 1835'ten itibaren, Darius'un M.Ö. 516 yılında kayalara kazdırmış olduğu bu yazıtlarla ilgilenmeye başladı. Yazıtların kusursuz kopyelerini çıkarabilmek için en yalçın kayalıklara kadar tırmanıp hayatını tehlikeye atmaktan çekinmedi.

1837'de, iki yıllık bir çalışmadan sonra yazıtın eski Farsça olan ikiyüz satırlık ilk iki sütununu okuyabildi ve bunu İngiliz Araştırma Kurumu "Royal Asiatic Society"ye bildirdi. Farsça metin sayesinde yazıttaki Elam ve Babil yazısıyla kaleme alınmış metinlerin de 1850'ye kadar devam eden çalışmalar sonucunda okunması mümkün oldu. Hattâ sınamak için 1857'de Rawlinson, Talbot, Hincks ve Oppert'e Asur, Babil ve Fenike ülkeleri kralı Tiglatpileser I'in (M.Ö. 1115-1077) taş silindir şeklindeki bir emirnamesinin kopyeleri ayrı ayrı verildiği zaman bu dört bilgin metni hemen hemen aynı şekilde çözerek artık bu konudaki güçlüklerin giderilmiş olduğunu bilim dünyasına kesinlikle gösterdiler.

Hitit yazıtlarının varlığı epey zamandan beri biliniyordu. Gezgin Burckhardt 1812'de Hama yazıtını, Texier 1839'da ve Hamilton 1842'de Boğazköy ve Alacahöyük yazıtlarını görüp tarif etmişlerdi. Nihayet Boğazköy'de kazı yapan Hugo Winckler 1906'da onbini aşan kil tablet üzerinde kaleme alınmış Hitit devlet arşivini ortaya çıkardı. Bunun üzerine çözüm çalışmaları hızlandı. Çek bilgini Hrozny 1917'de Hititlerin yazıtlarda aynı zamanda kullandığı Sümer ve Akadça ideogramlardan, yani ortak resim - işaretlerden yararlanarak Hitit dilini kısmen çözdü. 1947'de bulunan iki dilli (Hitit - Fenike) Karatepe anıtı ideogramların ve Hitit yazısının daha iyi anlaşılmasını sağladı. Öyle ki bugün hemen

bütün Hitit metinlerinin okunması mümkün olmuştur.

Bilinen en eski Türk yazı-anıtlarından olan Orhun kitabeleri Moğolistan'da Baykal Gölü'nün güneyinde Orhun nehri vadisinde bulunmaktadır. Milattan Sonra 720 - 725 arasında dikilmiş Tonyukuk, 732'de dikilmiş Kültingin ve 735'te dikilmiş Bilge Kagan yazıtlarından ibarettir. Yazıtlar, sağdan sola doğru kazılmış dördü sesli, otuzdördü sessiz otuzsekiz harfli bir alfabe ile kaleme alınmıştır. Önce 1721'de Yenisey dolaylarını birlikte gezmiş olan Messerschmidt ve Starenberg bölgedeki bazı anıtların varlığından bahsetmişlerdi. Orhun'da araştırma yapan Rus bilgini Yadrintsev 1889'da Kültingin ve Bilge Kagan yazıtlarını buldu. Ancak bunları okumayı Danimarkalı Thomsen (1842 - 1927) başardı. Thomsen önce metinde çok geçen "Tengri", "Türk" ve "Kültingin" kelimelerini okudu ve bunlardan yararlanarak 1894'te bütün metni çözdü.

Son ikiyüz yılda eski yazıtları okumakta elde ettiğimiz bütün başarılarla ve çeşitli imkân, harf ile hece kombinasyonlarını denemek için yaralandığımız elektronik beyinlere rağmen bugün Etrüsk ve Maya yazıtları gibi önemli birçok tarihi belgeyi çözememiş bulunuyoruz. Etrüsk yazıları sağdan sola doğru yazılan ve eski Yunan alfabesine dayanan otuz harfli bir işaret sistemi ile kaleme alınmıştır. Elimizdeki yazıtların kısalığı şimdilik çözümü imkânsız kılıyor. Maya yazıtları ise 800 kadar karmaşık hiyeroglif işareten oluşmaktadır. Bugün ancak Maya sayı sistemini çözümlenmiş bulunuyoruz. Bunlar gibi daha okunamamış nice yazıt, meraklı bilgin veya amatör tarafından çözüleceği günü beklemektedir!

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- Leo Deuel, the Treasures of Time, London, 1964;
Cyrus H. Gordon, Forgotten Scripts, Great Britain, 1971;
O. R. Gurney, The Hittites, Great Britain 1976;
Cyril Aldred, The Egyptians, fourth impression, Norwich 1966;
Türk Ansiklopedisi, Akkad, Bisütun Kitabeleri, Çivi Yazısı ve Orhun Abideleri Maddeleri (çeşitli fasiküller);
Massimo Palatino, the Etruscans, Great Britain 1978;
Michael D. Coe, the Maya, Bungay, Suffolk 1977;
Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi, Tarih ve Kültür I, Fasikül 55 ve 56, İstanbul 1876.

● *Bilginin efendisi olmak için çalışmanın uşağı olmak şarttır.*

● *Sabırla nezaket birleşince güç doğar*

● *İylliğinize inanılmasını istiyorsanız, ondan hiç bahsetmeyin.*

BALZAC

Leigh HUNT

PASCAL